

ЮРИСДИКЦІЯ МОРСЬКОЇ АРБИТРАЖНОЇ КОМІСІЇ ПРИ ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВІЙ ПАЛАТІ УКРАЇНИ

Говорячи про питання юрисдикції того чи іншого органу, доцільно почати з надання визначення самого поняття юрисдикції.

Попри часте застосування терміна юрисдикція у нормативно-правових актах, у тому числі і кодифікованих, розкриття зазначеного терміна на законодавчому рівні відсутнє. Спроби тлумачення терміна робилися неодноразово. Так у 2010 році громадянин С. М. Шалівський звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення термінів «повноваження» та «юрисдикція», які містяться в тексті Конституції України тощо. На жаль, ухвалою Конституційного Суду України від 14 липня 2010 року у відкритті конституційного провадження у справі за згаданим конституційним зверненням було відмовлено через невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Закону України «Про Конституційний Суд України» та невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

В тлумачних словниках термін юрисдикція (лат. *jurisdictio* — судочинство, відання суду) розтлумачується як підсудність, право відправляти судочинство та вирішувати певні питання або правова сфера, на яку поширюються повноваження відповідного державного органу [9]. Новий тлумачний словник визначає юрисдикцію як коло повноважень судового чи адміністративного органу з правової оцінки конкретних фактів, у тому числі з вирішення спорів та застосування передбачених законом санкцій [8].

Тобто тривалий час у науковій літературі юрисдикція ототожнювалася із судочинством, правосуддям та підсудністю, межами компетенції того чи іншого судового органу, а також з повноваженнями вирішувати справи і застосовувати санкції. З часом розуміння юрисдикції зазнало певних змін, і сьогодні вона визначається як сукупність повноважень відповідних державних органів вирішувати правові спори і справи про правопорушення [2].

В літературі зазначається, що діяльність держави, яка пов'язана із розглядом справи про правопорушення або правовий спір і прийняття рішення по ньому, визначає зміст юрисдикційної діяльності будь-яких органів державної влади. Юрисдикція як вид діяльності органів державної влади безпосередньо пов'язана з охороною суспільних відносин і полягає в розгляді державно-владними органами юридичної справи по суті та прийнятті по неї рішення, виконання якого може забезпечуватися примусовою силою держави.

Суддя Конституційного Суду України В. М. Кампо у своїй окремій думці до Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Харківської міської ради щодо офіційного тлумачення положень ч. 2 ст. 19, ст. 144 Конституції України, ст. 25, ч. 14 ст. 46, ч. 1, 10 ст. 59 Закону України

«Про місцеве самоврядування в Україні» № 7-рп/2009 від 16 квітня 2009 року визначив юрисдикційну функцію органів місцевого самоврядування як правоконтрольну.

Ще більше питань без відповідей викликає тлумачення такого поняття, як «адміністративна юрисдикція».

Розглядаючи зазначену проблематику, необхідно ще раз наголосити на тому, що загальновизнаного підходу до визначення юрисдикційної і безпосередньо адміністративно-юрисдикційної діяльності в юридичній літературі досі немає [4, 341].

Серед наукових підходів щодо визначення та змісту адміністративної юрисдикції можна виділити три типи сприйняття та розуміння цього терміна. При першому підході науковці сприймають адміністративну юрисдикцію тільки як розгляд і вирішення справ про адміністративні правопорушення, а також розгляд адміністративних публічних спорів в адміністративних судах. Другий підхід полягає в тому, що адміністративна юрисдикція, окрім вищевказаного, включає в себе також групу заходів адміністративного припинення і забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення, а також іншу діяльність компетентних органів, пов'язану з притягненням особи до адміністративної відповідальності (наприклад, складання протоколу про адміністративне правопорушення). Третій підхід полягає в тому, що адміністративна юрисдикція розглядається як діяльність компетентних органів (службових осіб) по застосуванню заходів адміністративно-правового примусу. Тобто в зміст адміністративної юрисдикції, на відміну від другого підходу, включається також і діяльність по застосуванню заходів адміністративного попередження.

Отже, адміністративна юрисдикція є одним з видів юрисдикційної діяльності органів державної влади і виступає як складова частина реалізації владних повноважень, деякі науковці навіть вважають, що адміністративна юрисдикція є специфічним різновидом правоохоронної діяльності її органів [7].

Враховуючи вищевказане, можна цілком точно виділити певні ознаки адміністративної юрисдикції:

1) наявність правопорушення (правового конфлікту). Розгляд і рішення юридичних справ, обумовлених позитивними обставинами, не охоплюються юрисдикційною діяльністю. Юрисдикція виникає лише тоді, коли необхідно вирішити суперечку про право, порушення встановлених правових норм. Щодо адміністративної юрисдикції такого роду суперечки виникають між сторонами суспільних відносин, які регулюються адміністративно-правовими нормами, здобуваючи характер адміністративно-правових суперечок [1];

2) наявність законодавчо регламентованої процесуальної форми здійснення адміністративної юрисдикції. У зв'язку з тим, що суб'єктами здійснення адміністративної юрисдикції здебільшого виступають органи влади, порядок та процедура її здійснення здебільшого чітко регламентована законодавчими актами;

3) участь самих сторін конфлікту в процесі його вирішення. Сторони суперечки не є пасивними спостерігачами розгляду справи юрисдикційним орга-

ном, а є активними учасниками його вирішення, доводять свою позицію, надають докази своєї невинуватості на засадах змагальності тощо;

4) розмаїтість органів, які її здійснюють. Це обумовлено, передусім, можливістю інстанційного оскарження дій, бездіяльності і рішень органів, які наділені адміністративною юрисдикцією;

5) завершення адміністративно-юрисдикційної діяльності ухваленням певного процесуального рішення обов'язкового для сторін конфлікту, яке врегулює конкретне питання по суті конфлікту. Таке рішення може у собі включати також і певні санкції;

6) гарантування засобами державного примусу виконання вищезазначеного рішення у повному обсязі.

Крім того, науковці також виділяють певні принципи, на яких ґрунтується адміністративно-юрисдикційна діяльність. Такими принципами, зокрема, є законність, професіоналізм, захист інтересів держави й особи, об'єктивна істина, змагальність, офіційність, економічність тощо [1].

З огляду на вищевикладене, адміністративну юрисдикцію можна визначити як систему органів, що здійснюють діяльність, пов'язану, по-перше, з розглядом і вирішенням адміністративних публічних спорів, по-друге, з притягненням особи до адміністративної відповідальності, по-третє, з застосуванням інших заходів примусу, передбачених нормами адміністративного права, у зв'язку з порушенням норм чинного законодавства.

Наступним питанням, яке ми спробуємо розглянути, є питання щодо суб'єктів адміністративної юрисдикції. Перш за все слід відмітити, що специфікою адміністративної юрисдикції є розмаїтість органів, які її здійснюють. Велика кількість питань з різних сфер життя суспільства може бути вирішена за допомогою органів, які наділені адміністративною юрисдикцією.

Враховуючи вищенаведені ознаки адміністративно-юрисдикційної діяльності, видається можливим, що таку діяльність здійснюють судові органи держави. Тим паче, що у ст. 3 Кодексу адміністративного судочинства України дано визначення справи адміністративної юрисдикції — це переданий на вирішення адміністративного суду публічно-правовий спір, у якому хоча б однією зі сторін є орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа або інший суб'єкт, який здійснює владні управлінські функції на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень. У ст. 16 Кодексу України про адміністративні правопорушення йдеться про «іммунітет іноземців від адміністративної юрисдикції», що також може свідчити про зв'язок адміністративної юрисдикції з процедурами накладання адміністративних стягнень.

Безумовно, суди займають особливе місце в системі адміністративно-юрисдикційних органів. Разом з тим хочемо наголосити, що адміністративне судочинство виступає, перш за все, як різновид звичайного правосуддя і його не можна розглядати як форму управлінської діяльності, оскільки суд не є органом керування. Крім того, правосуддя як основний напрям діяльності судової влади, безумовно, є найбільш досконалим засобом правової охорони інтересів

держави і людини, але зовсім не єдиним. Потрібно розмежовувати поняття «адміністративна юрисдикція» та «адміністративна юстиція». Відповідно до статті 1 Кодексу адміністративного судочинства України, Кодекс адміністративного судочинства України визначає юрисдикцію, повноваження адміністративних судів щодо розгляду адміністративних справ, порядок звернення до адміністративних судів та порядок здійснення адміністративного судочинства. В такому випадку, справи, які розглядає суд, є адміністративно-юрисдикційними, однак сам суд, який ці справи розглядає, є органом адміністративної юстиції. Поняття адміністративної юрисдикції є значно ширшим, ніж поняття адміністративної юстиції, та має більш глибоку правову природу.

Зазначений підхід підкреслює принцип розподілу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову.

З огляду на вищевикладене адміністративну юрисдикцію можна визначити як систему органів, що здійснюють діяльність, пов'язану, по-перше, з розглядом і вирішенням спорів, по-друге, з притягненням особи до відповідальності, по-третє, з застосуванням інших заходів примусу, у зв'язку з порушенням норм чинного законодавства.

Звично питання адміністративної юрисдикції пов'язують з діяльністю органів виконавчої влади, разом з тим, враховуючи нинішні глобалізаційні процеси, які сьогодні охоплюють світ; процеси модернізації правових систем країн; об'єктивне розширення переліку суб'єктів адміністративного права; процеси трансформації «ідеальних» норм внутрідержавного права в норми міжнародного адміністративного права; становлення системи норм наднаціонального міжнародного (глобального) адміністративного права, які встановлюються міжнародними організаціями та регулюють певні сфери людського життя, питання адміністративної юрисдикції виходять за межі повноважень владних органів держави, за межі звичного розуміння цього питання.

Сьогодні немає таких секторів суспільного життя, які б випадали цілком із сфери адміністративно-правового контролю [3]. Сьогодні майже вся людська діяльність регулюється нормами адміністративного внутрішнього чи міжнародного права. Відповідно, наслідком цього є проникнення адміністративного права до сфери регулятивного функціонування інших правових галузей.

Саме завдяки міжнародному адміністративному праву можливо існування таких установ, як морські арбітражі, організацію діяльності яких регулюють норми внутрішнього права. Процедура розгляду спорів та право, яким керуються такі арбітражі, відносяться, здебільшого, до міжнародного адміністративного права, а виконання таких рішень забезпечується міжнародним адміністративним правом за процедурою, передбаченою внутрішнім правом країни, на території якої таке рішення виконується.

Спробуємо дослідити питання юрисдикції на прикладі Морської арбітражної комісії при Торгово-промисловій палаті України (далі — Морська арбітражна комісія).

Морська арбітражна комісія за своєю правовою природою є самостійною постійно діючою арбітражною установою (третейським судом), що здійснює

свою діяльність згідно з Законом України «Про міжнародний комерційний арбітраж».

Морська арбітражна комісія вирішує спори, які впливають з договірних та інших цивільно-правових відносин, що виникають із торгового мореплавства, незалежно від того, чи є сторонами таких відносин суб'єкти українського та іноземного або лише українського чи тільки іноземного права. Зокрема, Морська арбітражна комісія вирішує спори, що впливають із відносин: 1) щодо фрахтування суден, морського перевезення вантажів, а також перевезення вантажів у змішаному плаванні (ріка — море); 2) щодо морського буксирування суден та інших плавучих засобів; 3) щодо морського страхування і перестрахування; 4) пов'язаних з купівлею-продажем, заставою та ремонтом морських суден та інших плавучих засобів; 5) з лоцманської і льодової проводки, агентського та іншого обслуговування морських суден, а також суден внутрішнього плавання, оскільки відповідні операції пов'язані з плаванням таких суден морськими шляхами; 6) зв'язаних з використанням суден для здійснення наукових досліджень, видобування корисних копалин, гідротехнічних та інших робіт; 7) щодо рятування морських суден або морським судном судна внутрішнього плавання, а також щодо рятування в морських водах судном внутрішнього плавання іншого судна внутрішнього плавання; 8) зв'язаних з підніманням затонулих у морі суден та іншого майна; 9) зв'язаних із зіткненням морських суден, морського судна і судна внутрішнього плавання, суден внутрішнього плавання у морських водах, а також з заподіянням судном пошкодження портовим спорудам, засобам навігаційної обстановки та іншим об'єктам; 10) зв'язаних із заподіянням пошкодження рибальським сітям і іншим знаряддям лову, а також з іншим заподіянням шкоди під час здійснення морського рибного промислу. Морська арбітражна комісія вирішує також спори, що виникають у зв'язку з плаванням морських суден і суден внутрішнього плавання по міжнародних ріках, у випадках, вказаних в цій статті, а також спори, зв'язані із здійсненням суднами внутрішнього плавання закордонних перевезень [6].

Передумовою для звернення до Морської арбітражної комісії є або наявність угоди між сторонами про передачу спорів на її вирішення або у разі зобов'язання сторін щодо передачі спорів на її вирішення в силу міжнародних договорів [6].

Одразу зазначимо, що відповідно до ратифікованої Україною Європейської конвенції про зовнішньо-торговельний арбітраж та Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» сторонами угоди про передачу спорів на розгляд Морської арбітражної комісії можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, які на день укладення такої угоди мають постійне місце проживання або місцезнаходження в державах, що є сторонами зазначеної Конвенції. Більше того, ч. 1 ст. 2 згадуваної Конвенції юридичні особи, які відповідно до внутрішнього законодавства є «юридичними особами публічного права», також мають можливість укласти такі угоди.

За наявності такої угоди та за наявності відповідної компетенції, Морська арбітражна комісія вирішує спір по суті. Більше того, до компетенції Морсь-

кої арбітражної комісії віднесено повноваження щодо встановлення розміру і форми забезпечення вимоги і, зокрема, у разі необхідності Морська арбітражна комісія може прийняти постанову про накладення арешту на судно або вантаж іншої сторони, які знаходяться в українському порту.

Фактично при прийнятті рішення про накладення арешту на судно або вантаж іншої сторони Морська арбітражна комісія вирішує правове питання, оскільки таке рішення приймається на правових підставах та породжує певні юридичні наслідки у вигляді арешту судна. Частина 1 ст. 41 Кодексу торговельного мореплавства України передбачає, що судно може бути заарештовано або звільнено з-під арешту виключно на підставі рішення суду, арбітражного суду або голови Морської арбітражної комісії. Відповідно до ст. 47 цього ж Кодексу, вищенаведені правила застосовуються також до суден, які знаходяться у державній власності і здійснюють виключно комерційну діяльність. З одного боку, арешт судна не є видом стягнення або видом відповідальності. У відповідності до загальних принципів цивільного права, арешт судна є тільки заходом забезпечення позову та не включає у собі заходи, які здійснюються з метою виконання рішень суду або рішень Морської арбітражної комісії, які набрали чинності.

Крім того, необхідно звернути увагу на порядок виконання рішень Морської арбітражної комісії.

Морська арбітражна комісія приймає рішення тільки від свого імені, ці рішення, ухвалені в межах чинного законодавства, є обов'язковими лише для сторін спорів. Тобто зрозуміло, що, враховуючи договірну природу підстав звернення до Морської арбітражної комісії загалом, законодавець розраховував, перш за все на добровільне виконання арбітражного рішення самими сторонами.

Разом з тим у разі невиконання рішення Морської арбітражної комісії сторонами добровільно, держава забезпечила його виконання в примусовому порядку.

Пунктом 1 ч. 2 ст. 17 Закону України «Про виконавче провадження» передбачено, що виконавчі листи, що видаються судами, і накази господарських судів, у тому числі на підставі рішень третейського суду та рішень Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті і Морської арбітражної комісії при Торгово-промисловій палаті підлягають виконанню державною виконавчою службою.

У такому разі державні судові органи фактично без будь-якого розгляду своїм наказом «посвідчують» рішення Морської арбітражної комісії.

Однак, з урахуванням вищевикладеного та при розумінні складної правової природи Морської арбітражної комісії, можна зробити висновок про наявність адміністративної юрисдикції у цього органу:

1) за характером своєї діяльності Морська арбітражна комісія має справу з вирішенням по суті правових конфліктів, пов'язаних з певними правовідносинами, визначеними частиною другою Положення про Морську арбітражну комісію при Торгово-промисловій палаті України, що є додатком до Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж». Фактично предметом роз-

гляду Морської арбітражної комісії є спір про право, спір про порушення встановлених правових норм;

2) наявність законодавчо регламентованої форми здійснення арбітражного провадження. Діяльність Морської арбітражної комісії регламентовано як нормами національного, так і міжнародного законодавства;

3) сторонами конфлікту, що може бути предметом розгляду Морської арбітражної комісії, можуть бути фізичні та юридичні особи, у тому числі юридичні особи публічного права;

4) сторони конфлікту приймають активну участь у його розгляді Морською арбітражною комісією, мають визначені права та обов'язки;

5) завершення арбітражного розгляду відбувається у формі винесення рішення. Хоча таке рішення не ухвалюється від імені держави безпосередньо, воно є обов'язковим до виконання;

6) виконання рішення Морської арбітражної комісії гарантується шляхом застосування механізмів державного примусу;

7) діяльність Морської арбітражної комісії не є формою здійснення правосуддя, хоча компетенція судових органів у розгляді справ про оскарження рішень Морської арбітражної комісії є обмеженою, оскільки відповідно до положень Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж», її рішення може бути скасоване виключно через порушення процедурних вимог щодо порядку розгляду справи або якщо об'єкт спору не може бути предметом арбітражного розгляду за законодавством України, або у разі, якщо арбітражне рішення суперечить публічному порядку України. Тобто рішення Морської арбітражної комісії у жодному разі не може бути скасовано через неправильне застосування норм матеріального права.

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати про розуміння Морської арбітражної комісії як спеціалізованого державно-громадського органу з чітко визначеним обсягом повноважень, який здійснює недержавну юрисдикційну діяльність з вирішення спорів у сфері договірних і цивільно-правових відносин.

Література

1. Адміністративне право України: підруч. для юрид. вузів і ф-тів / Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук; за ред. Ю. П. Битяка. К.: Юрінком Інтер, 2005. 544 с.
2. Алексеев С. С. Проблемы теории права. Курс лекций. В 2 т. Т. 1 / С. С. Алексеев. Свердловск, 1972. — 396 с.
3. Бребан Г. Французское административное право / Г. Бребан. — М.: Прогресс, 1988. — С. 21.
4. Адміністративне право України. Основні поняття: навч. посіб. / І. П. Голосніченко, М. Ф. Стахурський, Н. І. Золотарьова. К., 2005. С. 233.
5. Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный / Т. Ф. Ефремова. — М.: Рус. яз., 2000.
6. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24 лют. 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 25. — Ст. 198.
7. Пелько Ю. Адміністративна юстиція і адміністративна юрисдикція: деякі теоретичні та практичні питання співвідношення // Право України. 2001. № 10. С. 72-75.
8. Пилипенко А. Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів виконавчої влади: питання

- теорії [Електронний ресурс] / А. Пилипенко ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. — Режим доступу : <http://www.lawbook.by.ru/magaz/pravoukr/0402/05.shtml>.
9. Словарь иностранных слов / П. Г. Комлев. — М. : ОКСМО-Пресс, 2000. — 1308 с.
10. Толковый словарь / под ред. С. И. Ожегова и П. Ю. Шведовой. — М. : Азъ, 1992. — 506 с.
11. Толковый словарь русского языка : в 4 т. / под ред. Д. Н. Ушакова. — М., 1935–1940. — Т. 1–4. — Переиздавался в 1947–1948 гг. ; Репринтное издание : М., 1995; М., 2000.

Анотація

Семаніва Ю. В. Юрисдикція Морської арбітражної комісії при Торгово-промисловій палаті України. Стаття.

Стаття досліджує питання юрисдикції Морської арбітражної комісії при Торгово-промисловій палаті України. Автор робить спробу тлумачення терміна «юрисдикція», визначає ознаки адміністративної юрисдикції та доводить наявність адміністративної юрисдикції у Морській арбітражній комісії при Торгово-промисловій палаті України. За результатами дослідження автор робить висновок про розуміння Морської арбітражної комісії як спеціалізованого державно-громадського органу з чітко визначеним обсягом повноважень, який здійснює педержавну юрисдикційну діяльність з вирішення спорів у сфері договірних і цивільно-правових відносин.

Ключові слова: юрисдикція, морська арбітражна комісія, Торгово-промислова палата України.

Аннотация

Семаніва Ю. В. Юрисдикция Морской арбитражной комиссии при Торгово-промышленной палате Украины. Статья.

В статье исследуются вопросы юрисдикции Морской арбитражной комиссии при Торгово-промышленной палате Украины. Автор делает попытку толкования термина «юрисдикция», определяет признаки административной юрисдикции и доказывает наличие административной юрисдикции у Морской арбитражной комиссии при Торгово-промышленной палате Украины. В результате исследования автор делает вывод о понимании Морской арбитражной комиссии как специализированного государственно-общественного органа с четко определенным объемом полномочий, который осуществляет негосударственную юрисдикционную деятельность по разрешению споров в сфере договорных и гражданско-правовых отношений.

Ключевые слова: юрисдикция, морская арбитражная комиссия, Торгово-промышленная палата Украины.

Summary

Semaniva Y. V. Jurisdiction of Maritime arbitration commission at Chamber of commerce of Ukraine. — Article.

This article investigate a question concerning jurisdiction of Maritime Arbitration commission at Chamber of commerce of Ukraine. In this article, the author attempts to interpret the term «jurisdiction», defines the characteristics of administrative jurisdiction and shows the existence of administrative jurisdiction of the Maritime Arbitration Commission at the Chamber of commerce of Ukraine. Consequently, the author define Maritime Arbitration Commission as the specialized body with public and social characteristics, which has a state power, clear competence with non-governmental jurisdictional activity of solving commercial and civil relations.

Keywords: Jurisdiction, maritime arbitration commission, Chamber of commerce of Ukraine.